

Ennyit Konstantinápolyról és a konstantinápolyi modern kulturális hatásokról.

Ami most már a beteg ember testét, Kis-Ázsiát illeti, ez a mérhetetlen természeti kincsel megáldott ország, ma hihetetlenül elhanyagolt állapotban van. Elég legyen csak egy adatot mondani: lakossága a nyomorúság következtében fogy. Tud-e az új Törökország ezen a földön új életet, kultúrát teremteni: ettől függ Törökország jövője.

*

Törökország újjáépítéséhez nekünk, magyaroknak, minden erőnkkel hozzá kell járulni. A török jobban bízik bennünk, mint bármely más európaiban, s mi lelkiileg közelebb vagyunk hozzá, mint bárki más. Folytatni kell azt a munkát, mely már a háború alatt megkezdődött, midőn műgyetemünkön, gazdasági iskoláinkban s egyéb intézetekben több száz török ifjú volt elhelyezve, kiknek nagy része mint kész ember hagyta el Magyarországot. E munka folytatásának azonban volna egy elkerülhetetlen előfeltétele. A hozzánk jövő töröknek ma előbb fanciánul vagy németül kell megtanulnia, hogy francia vagy német könyvek segítségével magyarul megtanulhasson; ki kellene tehát adni Pröhle Vilmosnak kéziratban lévő magyar nyelvtanát törökök számára s Fekete Lajos magyar—török szótárát, melyet a Kőrösi Csoma-Társaság megbízásából készített.

A török jövő közelről érdeklí a magyar jövőt. Hinnünk kell hát benne és tehetségünk szerint dolgozunk érdekében.

Németh Gyula.

A berlini Népszínház. A németeknek tőlünk sokszor megbámult haladása nem annyira gyakorlati, praktikus érzékükön alapul, mint inkább szervezetségükön, társadalmi összetartásukon, melyen még az utóbbi évek megpróbáltatásai sem bírtak sokat rontani. Kitűnő igazolása ennek a nagy háború folyamán befejeződött szép, új népszínházuk a Bülow-téren (Volksbühne). Ennek története tulajdonképp Gerhart Hauptmann-ék fellépésének az idejéig vezethető vissza. Ez a nagy, sziléziai származású dráma- és regényíró, kinek hatvanadik születésnapját csak pár héttel ezelőtt ünnepelte egész Németország, tudvalegyőleg az 1880-as évek végén kezdődő heves,

berlini irodalmi, főként színpadi harcokban tűnt föl legelőször. Nemcsak mi vagyunk úgy a nyugati szellemi áramlatokkal, hogy azok csak pár évvel azután érnek el hozzánk, mikor eredeti hazájukban már elérték fejlődésük csúcspontját, hanem bizony sokszor a németek is. Így volt ez a naturalizmussal. A franciáknál már a szimbolisták kezdtek a nyolcvanas évek végén fellülkerekedni, 1892-ben a naturalisták rémülten állapították meg maguk is, hogy az idealizmus valóságos vihara („la tempête idéaliste“) közeledik s 1894-ben megbukott a „Théâtre libre“, ahol az irány legszélsőségesebb darabjait adták leggyakrabban. Berlinben 1889-ben alapították a „Freie Bühne“-t, amely nemcsak névben hasonlított francia mintaképéhez. Az alapítók Otto Brahm, Paul Schleichner, a Hart-testvérek, Fritz Mauthner, M. Harden voltak, de ehhez a körhöz tartoztak Bruno Wille, Halbe, Hartleben, Dehmel, Wedekind és a Hauptmann-fivérek: Karl Hauptmann (szül. 1858.) és Gerhart (szül. 1862.). Éppen ez utóbbinak nevéhez is fűződik a döntő színházi küzdelem, amely „Vor Sonnenaufgang“ című darabja körül fejlődött ki, (első előadása 1899 okt. 20-án) s amelyhez fogható legfeljebb annak idején a Victor Hugo-féle „Hernani“ idézett elő. Ami azonban ennek az iránynak németiségét illeti, arra elég fényt vet, hogy legnagyobbbrészt idegen: francia, orosz, norvég darabokat adtak elő és az ezeket követő német írók legtöbbjének naturalizmusa sem volt olyan túlzott, amilyenek tévesen nézték, sőt nézik sokan ma is; sok jó német idealizmus vegyült abba. Gerhart Hauptmann szintén az egészen ellentétes művészeti nézetek alapuló művek egész sorával ajándékozta meg azóta honfitársait.

A Freie Bühne még 1891-ben utánzásra talált Berlinben. Az előbbi körhöz tartozó és már említett Bruno Wille, ki 1920-ban ünnepelte hatvanadik születésnapját a Berlin melletti Friedrichshagenben, alapította a „Freie Volksbühne“-t, egy az előbbihez hasonló, zárt színházi társaságot, melynek kimondott célja az volt, hogy a szegényebb embereknek olcsó pénzért jó darabokat nyújtson. A „Freie Bühne“ időközben megszűnt, a „Freie Volksbühne“ pedig, a társaságban lábrakapott szociálista szellem egyoldalúsága miatt, csakhamar a „Neue Freie Volksbühne“-be mentette át a nyu-

godtobb elemeket, s ez fennáll ma is, sőt már 1914—15. telén, gyönyörű színháza elkészültekor, 75.000 tagot számlált. Legnagyobb részt jobb munkások és kispolgárok adták össze filléreiket (a legkisebb összeg 10 Pfennig volt), s aránylag hamar, 5 év alatt, csaknem egymillió márka gyűlt össze, mely összeg annál tekintélyesebb, ha tekintetbe vesszük, hogy a gyűjtés még a boldog békeidőben érte el ezt az eredményt.

Most pedig ott áll a gyönyörű épület, mely talán a porosz világvárosnak legszebb színháza, Berlin északi részének egy még csak kiépítendő nagy terén s impozáns szépségéből semmit sem von le az az egyelőre még szegényes környezet. Modern díszítései Metzner művészi kezéről tanuskodnak. Kétezer ülőhelye van a mahagoni fával kirakott előkelő s mégis otthonos, barátságos nézőtérnek, a vörösesebarna faburkolatba a székek szürke huzatai kellemben illeszkednek bele. A negyven méter széles színpad a legmodernebb berendezésekkel bír. Jóleső érzés, igazi öröm ide belépni. Ha hozzávesszük, hogy a színház a kiváló színművész, Friedrich Kayzler vezetése alatt áll, ki 1917-ben váltotta fel az igazgatásban a mindenütt ismert Reinhardt-ot, és hogy minden művész a legjobbat nyújtja, mert a népnek, mint gyermeknek, az is csak éppen elég jó, még mindig nem mondunk eleget. A műsor rendkívüli gondtal van összeválogatva s az ilegen írók mellett (a mult évben Shakespeare, Strindberg, Rabindranath Tagore stb.) mind a klasszikus német írók (Goethe, Schiller, Kleist), mind az ifjabbak kellő mértékben szóhoz juthattak. Kayzler arról is gondoskodik, hogy a nézők igen olcsó — vasárnap d. u. ingyen — színlapokhoz jussanak, amelyeken igazi hozzáértéssel és nagy szeretettel megírt magyarázó méltatások olvashatók. Aki ott ült pl. egy Strindberg-féle „Luther“-előadáson, melynél Kayzler maga játszott a címszerepet, az egyszerűbb közönség soraiiban, sohasem feleli el azt az áhítatos figyelmet, esendét, amellyel még a legnehezebben érthető jeleneteket is igyekszik ott mindenki magáévá tenni. Nem kell többet mondani, mint hogy a „Nach Damaskus“ két estére felosztva, ismételten telt ház mellett kerülhetett színre, s ezt is számtalan kisémbert nézte végig. Valóságos iskola ez, a legjobb értelemben.

Szomorú összehasonlításra nyílt alkalma annak, ki ugyanez időtájt pl. egy Tasso-előadást a „Staatstheater“-ben (a „vult“ királyi színházban), amely állami támogatásban részesül, nézett meg. Itt alig lelt nézőközönséget. Ez az itteni magas beléptidíjnak tulajdonítható. A mérsékelt jegyárak a Volksbühne második főelőnye. A „Neue Freie Volksbühne“-társulat tagjai tagdíj ellenében kapják jegyeiket, még hozzá sorshúzás útján. A többi jegyet a pénztárnál adják el igen mérsékelt áron. Így nem csoda, hogy a példa követésre talált s másutt is próbálkoznak hasonló színi társulattal. Magának a „Neue Freie Volksbühne“-nek is pár hónappal ezelőtt jelentek meg új felhívásai: „Erwerbt Teilschuldverschreibungen!“ Ezekben különösen arra hívják fel érkező és új tagjaik figyelmét, hogy csakis akkor valósíthatják meg legfrissebb tervüket, egy második nagy Népszínház építését, ha a polgárság és a munkásság áldozatkészsége az első esethez hasonlóan függetleníti őket a mindent megdrágító banktőkétől! 50-től 3000 márkáig terjedő összegek jegyzéséről volt szó, a pénz után ötszázalékos kamatot adnak s 25 éven belül visszafizetik. Ebben az új színházban (vult Kroll-Oper) operaelőadásokat is tartanának. Megnyitását már e télre tartották lehetségesnek. Mindez nemcsak a német népre vet jó világot, hanem komolyan gondolkozóba kell hogy ejtsen mindenkit, aki a drágaságról panaszkodik, anélkül, hogy maga is igyekeznék ellene tenni valamit.

Koszó János.

Marcel Proust. Meghalt Marcel Proust is, váratlanul, influenzában, 51 éves korában. A magyar közönség előtt teljesen ismeretlen még ez a nagy író, ki a háború óta került fel színre, megnyervén a legelőkelőbb irodalmi babért: a Goncourt-díjat. Nem csoda, ha az összes budapesti napilapok, miután a párizsi hírt pontosan közölték, másnap Marcel Prévost-ról, az ügyes tollú szalonmalacról írtak nekrológot, kinek regényei úgy látszik általánosan ismertek újságírókörökben is.

Pedig Franciaország ma két táborra oszlik: Proust-pártiakra és Proust-ellenesekre. Proust mellett van a *Nouvelle Revue Française*, a mindig friss, mindig fiatal, izléses és széles, humánus látókörű folyóirat,